

Patryk Jędrowiak
Uniwersytet Wrocławski

TURCJA WOBEC KRYZYSU UKRAIŃSKIEGO

(The Republic of Turkey towards the Ukrainian conflict)

Streszczenie

Artykuł ma za zadanie przybliżyć czytelnikowi problematykę polityki Turcji wobec kryzysu na Ukrainie z 2014, ze szczególnym uwzględnieniem kryzysu krymskiego. W analizach naukowców dotyczących powyższego kryzysu, kwestia polityki kierowanej przez rząd w Ankarze jest często pomijana. Poniższy artykuł przybliży zależności wiążące Turcję zarówno z Rosją, jak i z Ukrainą. Zaprezentowane zostaną czynniki wpływające na relację z obydwoma państwami, takie jak: więzi ekonomiczne, polityczne, energetyczne, czy też te związane z mniejszościami narodowymi. Analizie poddane również będą poszczególne działania strony tureckiej wobec omawianego kryzysu od oficjalnych oświadczeń, po programy pomocowe.

Summary:

The article describes the issue of Turkey's policy towards the crisis in Ukraine which began in 2014. It is especially emphasizing the policy during the Crimean crisis. Majority of analyzes of this crisis ignores the importance of a policy led by the government in Ankara. The following article introduces factors that link Turkey with Russia and Ukraine and present an impact that they have on the relationship with those two countries including economic, political and energy ties, as well as those connected with national minorities. The article also analyzes each particular actions of Turkish government to the crisis starts with official statements, to the assistance programs.

Słowa kluczowe:

Turcja, polityka zagraniczna Turcji, geopolityka, kryzys ukraiński

Key words:

Turkey, foreign policy of Turkey, geopolitics, Ukrainian crisis

Wstęp

Kryzys ukraiński, przez badaczy stosunków międzynarodowych, w ujęciu geopolitycznym najczęściej rozumiany jest jako zderzenie się interesów Republiki Rosyjskiej oraz państw tzw. świata zachodniego. Jako głównych autorów mających na niego wpływ z zewnątrz wymienia się oczywiście wspomnianą wcześniej Rosję, ale i Stany Zjednoczone, Niemcy czy też Polskę. Ujęcie to ogniskuje się na rozpatrywaniu powyższej kwestii według osi wschód-zachód, pomijając innych państwowych uczestników tego obszaru geopolitycznego. Swój wkład mają w to również media, gdyż nawet te najbardziej opiniotwórcze, prezentując sytuację regionalną Ukrainy, ograniczają się do zaprezentowania jej wschodnich i zachodnich sąsiadów jako kluczowych dla tego kryzysu oraz Białoruś, która pomimo zajmowania aktywnych stanowisk w tej kwestii również jest pomijana.

Poniższa praca ma natomiast zaprezentować kolejne decyzje i działania polityki tureckiej wobec ukraińskiego kryzysu, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji dotyczącej kryzysu krymskiego. Turcja to południowy sąsiad Ukrainy, którego dzieli od niej Morze Czarne. Warto w tym miejscu podkreślić, że to z Ankary jest bliżej do półwyspu krymskiego niż ze stolic takich państw jak Rosja czy Polska. Natomiast od linii brzegowej Turcji, Krym dzieli zaledwie 173 mile. Uznając jednak, iż w omawianym kryzysie najbardziej aktywną stroną poza Ukrainą jest oczywiście Rosja, niniejszy artykuł zaprezentuje kluczowe czynniki łączące te dwa państwa z Turcją, dzięki czemu łatwiej będzie można zrozumieć jej kolejne decyzje i aktywność w trakcie trwania omawianych sytuacji.

Czynniki wpływające na relacje turecko-ukraińskie

Omawianie polityki zagranicznej Turcji za rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (tur. *Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP) należy rozpocząć od doktryny „Strategicznej głębi”. Powstała ona na bazie publikacji o tym samym tytule stworzonej przez Ahmeda Davutoğlu – ówczesnego profesora na Uniwersytecie Beykent w Stambule¹. Już po dwóch latach od jej publikacji ów profesor miał okazję przełożyć teorię spisaną na realną politykę, otrzymując stanowisko szefa doradców premiera Recepta Tayyipa Erdoğan z AKP. Z biegiem czasu A. Davutoğlu został w roku 2009 ministrem spraw zagranicznych, by w roku 2014 zostać przewodniczącym partii, a następnie premierem rządu w Ankarze. W jego wizji polityka zagraniczna powinna koncentrować działania na odejściu od

¹A. Davutoğlu, *Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Stambuł 2001. Jak do tej pory powyższa publikacja doczekała się przekładu jedynie na język arabski. W związku z tym jej zawartość, a także koncepcje w niej zawarte analizowane mogą być przez autora na podstawie analiz badaczy anglojęzycznych i samych wypowiedzi na jej temat A. Davutoğlu.

rozumienia Turcji jako pomostu między cywilizacjami, a stworzyć z niej aktywne centrum oddziaływania w regionie poprzez dobre relacje z sąsiadami, aktywną politykę na arenie globalnej oraz politykę kreacyjną zamiast polityki reakcyjnej². W publikacji tej zaprezentowane zostały również poszczególne obszary, ku którym powinien zostać skierowany wektor działań polityki zagranicznej rządu w Ankarze. Morze Czarne i państwa przy nim położone były jednym z tych obszarów, choć przyznać należy, iż w większym stopniu A. Davutoğlu odnosił się do Rosji i państw bałkańskich niż do Ukrainy³. Kwestia ta uległa jednak zmianie w związku z kryzysem na Ukrainie oraz w szczególnej mierze na Krymie, co odebrane zostało w Ankarze jako geopolityczna gra o kontrolę Morza Czarnego.

Wbrew pozorom dotychczasowe relacje Turcji i Ukrainy prowadzone były wzorowo. Przykładem może być współpraca związana z ruchem bezwizowym. Zgodnie z jej przepisami, ustanowionymi na podstawie umowy z roku 2011, obywatele obu państw przekraczający wzajemne granice nie muszą ubiegać się o wizę, jeżeli ich pobyt nie będzie przekraczać 90 dni. W przypadku dłuższych pobytów wciąż konieczne jest natomiast złożenie wniosku o wizę⁴.

Znaczącym czynnikiem w relacjach pomiędzy obydwojma państwami jest również zamieszkująca Ukrainę mniejszość etniczna Tatarów. Jest to grupa etniczna bardzo blisko związana z Turkami, posługująca się również językiem tureckim, a także wyznająca tą samą odmianę Islamu, co większość Turków. Ich liczba na terytorium Ukrainy wynosi 321,5 tysięcy z czego na Krymie mieszka aż 77% z nich⁵. Według różnych danych Tatarów w Turcji zamieszkuje około 1 miliona, z czego Tatarzy krymscy to około 150 tysięcy. Ich najliczniejsze skupiska znajdują się w regionach Ankara, Konya, Eskisehir⁶. Tak liczna grupa przedstawicieli Tatarów krymskich, będących obywatelami Turcji ma również swój wpływ na wydarzenia polityczne w tym państwie. Jako znaczna grupa wyborców mają oni możliwość podejmowania działań o charakterze lobbystycznych wobec rządu w Ankarze. Ważniejsze wydaje się jednak w tej kwestii poczucie bliskości więzów etnicznych pomiędzy Turkami a Tatarami krymskimi, co uzasadniać będzie przedstawione później działania rządu R. T. Erdoğan oraz A. Davutoğlu.

² A. Davutoğlu, *Turkey's Zero-Problems Foreign Policy*, „Foreign Policy”, <<http://foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeys-zero-problems-foreign-policy/>> (23.11.2015).

³ Pełne rozumienie polityki zagranicznej Turcji wobec państw bałkańskich zgodne z nową koncepcją A. Davutoğlu zob.: K. Bieniek, *Polityka zagraniczna Turcji wobec państw bałkańskich*, Toruń 2008; T. Kapuśniak, *Polityka Czarnomorska Turcji*, Lublin 2010.

⁴ *Relations between Turkey and Ukraine*, Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, <<http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-ukraine.en.mfa>> (23.11.2015).

⁵ *All-Ukrainian population census '2001*, State Statistics Committee of Ukraine, <<http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>> (23.11.2015).

⁶ H. Jankowski, *Tatarzy i Nogajowie w Turcji*, „Rocznik Tatarów Polskich” 2000, nr 6, s.118-126.

Opisując czynniki wpływające na relacje Turcji i Ukrainy nie sposób pominąć również wzajemnej wymiany handlowej. W związku z kryzysem w tym drugim państwie, uległa ona w ostatnich latach zmniejszeniu, jednak i tak oscyluje w granicach 5 mld dolarów⁷. Głównymi produktami podlegającymi wymianie handlowej są po stronie eksportu z Turcji: cytrusy, produkty petrochemiczne, pojazdy silnikowe i wyroby z tworzyw sztucznych. Z Ukrainy importowane są natomiast głównie surowce, takie jak: żelazo i aluminium, a także pszenica oraz stal⁸.

Czynniki wpływające na relacje turecko-rosyjskie

Opisując politykę zagraniczną wobec omawianego kryzysu, istotne jest również zrozumienie czynników oddziałujących na postrzeganie w tureckim rządzie Rosji. Przemocny wpływ jeszcze na początku konfliktu miał na to osobisty charakter relacji pomiędzy ówczesnym premierem Turcji – R. T. Erdoğanem a Władimirem Putinem. Przywódcy ci odbyli od roku 2003 do końca 2012 roku 30 spotkań zarówno w Turcji, jak i w Rosji. Dla porównania – R. T. Erdoğan spotkał się z Angelą Merkel 17 razy. Opisywana była bliskość charakterów obu tych postaci, co mogło uzasadniać tak pozytywny stosunek rządu w Ankarze do Moskwy⁹.

Podobny sposób myślenia obu liderów ukazuje również język jakiego obaj używają, co unaocznilo się w roku 2013 w czasie trwania protestów zarówno na Ukrainie, jak i w Turcji. W Stambule doszło wówczas do protestów przeciwników rządu AKP w parku Gezi, które ostatecznie spowodowały sieć protestów w wielu miastach na terenie całego kraju. Interesujący był natomiast fakt, iż ówczesny lider tej partii używał tego samego języka wobec demonstrantów, co W. Putin wobec ludności zgromadzonej na Majdanie na Ukrainie. Oskarżani byli bowiem o to, że działają na zlecenie obcych służb i to one są inspiratorami protestów, a nie faktyczne niezadowolenie społeczne¹⁰.

Nie sposób również pominąć kwestii ekonomicznych. Rosja jest bowiem bardzo ważnym partnerem Turcji jeżeli chodzi o wzajemną wymianę handlową. Operacje pomiędzy tymi dwoma państwami szacuje się na około 30 mld dolarów¹¹. Największa ich część to turecki import surowców energetycznych, przez co państwo to jest w uzależnione w znacznym stopniu od rosyjskiego partnera.

⁷ *Foreign Trade Statistics*, Turkish Statistical Institute, <http://www.turkstat.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046> (23.11.2015).

⁸ *Relations...*

⁹ A. Valigholizadeh, *O the Background of Putin-Erdogan Friendship*, „Iran Review”, <<http://www.iranreview.org/content/Documents/On-the-Background-of-Putin-Erdogan-Friendship.htm>> (23.11.2015).

¹⁰ S. Idiz, *Erdogan Blames International Conspiracy for Protests*, „Al-Monitor”, <<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/06/erdogan-gezi-conspiracy-taksim-governance-authoritarian-akp.html#>> (23.11.2015).

¹¹ *Foreign...*

Warto również odnotować olbrzymi coroczny napływ turystów rosyjskich do tureckich kurortów nad Morzem Śródziemnym. Poza stałymi kontaktami obu społeczeństw, przynosi to również wymierne korzyści finansowe dla gospodarki. Według danych z Ministerstwa Kultury i Turystyki Turcji tylko w roku 2014 państwo to odwiedziło ponad 4,5 miliona turystów z Rosji, co daje drugie miejsce zaraz za Niemcami – ponad 5 milionów¹².

Relacje turecko-rosyjskie to jednak również wyścig geopolityczny. Z militarnego punktu widzenia, Turcja jest jednym z najważniejszych członków NATO, dzięki posiadaniu drugiej co do liczebności armii w jej strukturach. Wszak właśnie potencjalne rozszerzenie NATO i chęć akcesji do niego Ukrainy wywołała największe wzburzenie w Moskwie. Godzi to bowiem w rozumienie bezpieczeństwa geopolitycznego Rosji, gdyż NATO jest uważane za wrogi sojusz militarny. Od roku 1973 Turcja uznawana jest również za państwo aspirujące do członkostwa w Unii Europejskiej, choć proces akcesyjny jest zamrożony ze względu zarówno na obstrukcję Grecji wobec nierozwiązanego sporu o Cypr, jak i w związku z niedostosowaniem prawa wewnętrznego Turcji wobec standardów unijnych¹³.

Do tematów spornych i równocześnie istotnych geopolitycznie zaliczyć należy również konflikt w Syrii oraz kwestie azersko-ormiańskie. Co do pierwszego z nich początkowo polityki zarówno Rosji i Turcji były zbieżne. Wobec ułożenia przez Ankarę poprawnych relacji z Damaszkiem, rządzącej AKP nie zależało na niestabilności przy południowej granicy. Jednak wraz z przebiegiem tzw. arabskiej wiosny i kolejnych działań Baszara al-Assada Turcja podjęła wbrew Rosji próbę mediacji w sprawie pokojowego oddania władzy przez syryjskiego dyktatora¹⁴. Ostatecznie po ich fiasku, polityczne cele Rosji i Turcji stały się przeciwstawne, przez co stworzyły kolejne pole wzajemnych napięć.

Co do drugiej kwestii przemożny wpływ mają na niego czynniki historyczne oraz etniczne. To ich efektem jest popieranie w tej kwestii Azerbejdżanu przez rząd w Ankarze oraz Armenii przez Rosję. Dodatkowo nie mniej istotnym czynnikiem jest kwestia religii wyznawanych po obu stronach tego konfliktu. Dokładając do tego czynnik dostępu i tranzytu surowców energetycznych zarysowane są główne przyczyny impasu w relacjach pomiędzy Azerbejdżanem a Armenią, a co za tym idzie napięcie w stosunkach turecko-rosyjskich.

¹² *Border Statistics 2014*, Ministry of Culture and Tourism, <<http://www.kultur.gov.tr/EN,36568/number-of-arriving-departing-visitors-foreigners-and-ci-.html>> (23.11.2015).

¹³ Więcej na temat problemów akcesyjnych związanych ze sporami turecko-greckimi zob.: A. Adamczyk, *Trudne sąsiedztwo – wpływ relacji Turcji z sąsiadami na proces akcesji do Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie” 2013, nr 4, s. 77-91.

¹⁴ *Statement by Mr. Ahmet Davutoğlu, Minister of Foreign Affairs of Turkey, at the 39th Session of the OIC Council of Foreign Ministers*, Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/statement-by-mr_-ahmet-davutoglu_-minister-of-foreign-affairs-of-turkey_-at-the-39th-session-of-the-oic-council-of-foreign-m.en.mfa> (23.11.2015).

Cele polityki energetycznej rządu w Ankarze są ponadto wyjątkowo sprzeczne z planami Moskwy. Turecki rząd ma zamiar doprowadzić do dywersyfikacji dostaw energii m.in. dzięki rurociągowi TANAP z Azerbejdżanu. Dzięki temu Ankara mogłaby przyłączyć się do europejskiego projektu dążącego do stworzenia sieci rurociągów w coraz mniejszym stopniu uzależniając państwa UE od dostaw surowców energetycznych z Rosji¹⁵.

Zaprezentowane powyżej czynniki pozwalają zrozumieć złożoność relacji i trudną pozycję Turcji wobec konfliktu na Ukrainie. Z jednej strony poprawne relacje z Ukrainą i istotna obecność Tatarów Krymskich, z drugiej natomiast pomimo wyścigu geopolitycznego pomiędzy Ankary i Moskwy, należy zwrócić uwagę na dobre relacje osobiste liderów tych państw oraz znaczącą wymianę handlową, w której istotnym czynnikiem jest uzależnienie Turcji od dostaw surowców energetycznych z Rosji. Zaprezentowane dalej konkretne działania polityki zagranicznej R. T. Erdoğan oraz A. Davutoğlu znajdują odbicie w poszczególnych czynnikach i pozwolą zrozumieć ich wagę dla rządu w Ankarze.

Stanowiska rządu tureckiego na kolejnych etapach kryzysu

Walki na wschodzie Ukrainy rozpoczęły się w kwietniu 2013 roku. Już wówczas pojawił się szereg informacji, iż po stronie separatystów walczą żołnierze rosyjscy, a państwo to wspomaga militarnie rebeliantów. Ze stolic szeregu państw europejskich wystosowano noty protestacyjne oraz stanowiska o nienaruszalności granic Ukrainy. Wykorzystywano przy tym fakt, iż nienaruszalność ta została potwierdzona w roku 1994 w Memorandum Budapesztańskim przez Rosję, Stany Zjednoczone oraz Wielką Brytanię¹⁶. Również Turcja przygotowała stanowisko nawiązujące do tych europejskich. R. T. Erdoğan wskazywał w nim, iż granice ukraińskie nie mogą podlegać rewizji i jakkolwiek ingerencja w wewnętrzne sprawy tego państwa jest niedopuszczalna¹⁷. W rzeczywistości jednak stanowisko to było tylko i wyłącznie formą deklaracji, a nie zapowiedzi realnych działań wobec powyższych naruszeń. Opisywane wcześniej kwestie, takie jak uzależnienie energetyczne od Rosji oraz brak większego zainteresowania Ukrainą w kontekście geopolitycznym nie wywierały presji na rząd w Ankarze do realnego zaangażowania się w ten konflikt.

¹⁵ G. Gotev, *Turkey and Azerbaijan begin construction of TANAP pipeline*, „EurActiv.com”, <<http://www.euractiv.com/sections/energy/turkey-and-azerbaijan-begin-construction-tanap-pipeline-312964>> (23.11.2015).

¹⁶ *Memorandum on Security Assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the NPT*, UN Document A/49/765, 19.12.1995, <https://www.msz.gov.pl/en/p/wiedenobwe_at_s_en/news/memorandum_on_security_assurances_in_connection_with_ukraine_s_accession_to_the_treaty_on_the_npt?printMode=true> (23.11.2015).

¹⁷ S. Ananicz, *Turcja – trudny partner Zachodu*, „Infos”, Biuro Analiz Sejmowych, nr 6, s. 3-4.

Reakcja Turcji była natomiast oczywista w momencie rozpoczęcia kryzysu krymskiego. Tak jak opisane zostało to wcześniej, zamieszkująca tam mniejszość Tatarów krymskich spokrewniona etnicznie z Turkami oraz mniejszość ta zamieszkująca Turcję wymuszała bezpośrednie zaangażowanie się najwyższych przedstawicieli Ankary w ten kryzys i zapewnienie bezpieczeństwa owej grupie. Jeszcze przed ogłoszonym referendum w sprawie przyłączenia Krymu do Federacji Rosyjskiej z Moskwą na temat Tatarów zdecydował się rozmawiać R. T. Erdoğan. Podkreślał on w rozmowie z W. Putinem o konieczności poszanowania praw opisywanej mniejszości, przewidując wyniki głosowania¹⁸. Z punktu widzenia Turcji spodziewano się bowiem, że chęć przejęcia półwyspu zakończy się powodzeniem ze strony Rosjan, a kwestia referendum jest tylko formalnością. Choć ostatecznie głosowanie zostało zbojkotowane przez Tatarów krymskim, to zgodnie z oficjalnymi wynikami wzięło w nim udział 82% mieszkańców Krymu, z czego 95% zagłosowało za aneksją półwyspu do Rosji. Z informacji nieoficjalnych przekazywanych przez lidera Tatarów – Mustafę Dżemilewa wynika natomiast, że oficjalne wyniki kształtują się zupełnie inaczej i bojkot jego mniejszości spowodował uzyskanie frekwencji zaledwie na poziomie 34,2%¹⁹.

Po przeprowadzonej *de facto* aneksji Krymu przez Rosję, przedstawiciele państw zachodnich postanowili zareagować wspólnie w formie nałożenia sankcji na przedstawicieli władzy rosyjskiej. Sankcje te na przestrzeni czasu były rozszerzane i modyfikowane w zależności od państwa lub grupy państw (UE). Z drugiej strony swoje sankcje na niektóre produkty żywnościowe z państw europejskich nałożyła Rosja. Przez to też coraz większe straty ponosiła wymiana handlowa pomiędzy państwami szeroko rozumianego Zachodu a Federacją Rosyjską²⁰. Interesującym jest natomiast fakt, iż do sankcji nałożonych ze strony tych państw nie dołączyła Turcja. Polityka tego państwa w tym momencie musiała mierzyć się z drastyczną destabilizacją gospodarek państw arabskiej wiosny²¹. Ewentualne przystąpienie do sankcji mogłoby spowodować nie tylko działania odwetowe ze strony Rosjan w sferze energetycznej, o uzależnieniu od

¹⁸ K. Kaya, *The Crimean Crisis: Turkey's Priorities Differ from the Western Powers*, „The Turkey Analyst”, 2014, nr 6, <<http://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/98-the-crimean-crisis-turkey%E2%80%99s-priorities-differ-from-the-western-powers.html>> (23.11.2015).

¹⁹ P. Smoleński, *Przywódca krymskich Tatarów: Putin chyba mnie nie lubi*, „Wyborcza.pl”, <http://wyborcza.pl/magazyn/1,138949,16111288,Przywodca_krymskich_Tatarow__Putin_chyba_mnie_nie.html> (23.11.2015).

²⁰ Poglębną analizę uwzględniającą skutki sankcji nałożonych na Rosję, a związanych z kryzysem na Ukrainie znaleźć można w publikacji: J. Ćwiek-Karpowicz, S. Secrieru (red.), *Sankcje i Rosja*, Warszawa 2015.

²¹ A. Michałak, *Relacje Turcja-Rosja. Polityka to jedno, interes to drugie*, „Rzeczpospolita”, <<http://www4.rp.pl/artykul/1161265-Relacje-Turcja-Rosja--Polityka-to-jedno--interes-to-drugie.html>> (23.11.2015).

której wcześniej było wspomniane, ale również zahamowanie napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Turcji oraz zamknięcie rynku dla tureckich eksporterów. Kombinacja tych czynników oraz brak alternatywy zaprezentowanej Turcji ze strony państw europejskich przyczynił się do decyzji rządu w Ankarze do prowadzenia niezależnej polityki od państw UE (pomimo faktu przynależenia do zachodnich struktur bezpieczeństwa oraz aspirowania do zachodnich struktur politycznych). Co jednak interesujące, wzajemna wymiana handlowa została w tym czasie na zbliżonym poziomie, a dane z pierwszej połowy 2015 roku wskazują nawet na jej stopniowe osłabianie²².

Po ustabilizowaniu konfliktu ukraińskiego, gdy zszedł on z agendy głównych tematów politycznych, pojawiły się głosy ze strony Tatarów krymskich, że sytuacja tej grupy na półwyspie jest coraz gorsza. Ich przedstawiciele argumentowali, że są traktowani gorzej niż Rosjanie zamieszkujący ten teren. Można uznać za pewną zbieżność, iż niedługo po tym, już jako prezydent, R. T. Erdoğan przekazał informację o pomocy Turcji dla Ukrainy, wobec trudności z długiem publicznym tego państwa. Pomoc opierała się na 50 milionach dolarów pożyczki, z czego 10 milionów miało przyjąć formę bezzwrotnej pomocy finansowej. Jednocześnie Ankara podkreślała stanowczo, że nadal domaga się ochrony praw Tatarów krymskich²³. Osoby, choć minimalnie rozeznane w finansach publicznych wiedzą, iż kwota ta w żaden sposób nie może nawet częściowo rozwiązać problemu z długiem publicznym tak dużego państwa. Miała ona zatem wymiar raczej symboliczny. W zestawieniu z informacjami o pretensji Tatarów wobec złego traktowania, mogła być formą symbolicznego zwrócenia uwagi, iż Ankara w każdej chwili może zmienić swoje stanowisko polityczne i realnie zacząć wspierać Ukrainę w stopniowym uniezależnianiu się jej od Rosji.

Znaczenie Turcji dla świata zachodniego na przykładzie kryzysu na Ukrainie

Opisywany kryzys ukraiński unaoczniał polityczny odwrót Turcji od współpracy z państwami europejskimi. Stało się tak z kilku powodów i po braku reakcji ze strony europejskich stolic wydaje się, iż Unia Europejska nie zauważyła strategicznej straty dotychczasowego partnera, który cały czas jest dla niej kluczowy geopolitycznie.

Warto zauważyć, iż polityka Moskwy w opisywanym kryzysie opierała się na przekazie dla mieszkańców Ukrainy każącym wątpić w realną moc i efektywne działanie sojuszu NATO. To właśnie stanowisko o chęci rozpoczęcia współpracy z tym sojuszem przez Kijów w znaczącym stopniu spowodowało

²² *Foreign...*

²³ N. Zinets, *Turkey offers \$50 million loan to Ukraine, urges protection of Crimean Tatars*, „Reuters”, <<http://www.reuters.com/article/2015/03/20/us-turkey-ukraine-idUSKBN0MG0VZ20150320#4kGIjU7fpZBRJdyW.97>> (23.11.2015).

tak zdecydowaną reakcją Moskwy i jej pomoc dla rebeliantów. Jak się jednak okazuje, taki przekaz trafił również na podatny grunt w Turcji. Warto wspomnieć w tym miejscu o wydarzeniach z 2012 roku, gdy niedaleko granicy z Syrią zestrzelono turecki samolot bojowy. W reakcji na to wydarzenie rząd turecki wezwał państwa NATO do konsultacji na podstawie art. 4. oraz postulował potraktowanie zestrzelenia jako wypełnienie przesłanek do art. 5 Traktatu Północnoatlantyckiego mówiącego o solidarnej reakcji na atak na jednego z członków sojuszu²⁴. Apel ten nie spotkał się jednak z aprobatą innych sojuszników. Późniejsze wydarzenia na Ukrainie i narracja prowadzona przez Moskwę o NATO jako sojuszu niezdolnym do rzeczywistej reakcji, idealnie wpisały się więc również w kontekst wydarzeń sprzed ponad roku w Turcji. Skuteczność takiej narracji jest zatem niekorzystna z punktu widzenia państw sojuszu, gdyż Turcja to zaplecze militarne NATO na kontynencie europejskim, jako posiadacz drugiej największej armii w jej strukturach.

Kwestia relacji pomiędzy Turcją, Rosją, Ukrainą a państwami Unii Europejskiej to także pytanie o przebieg przyszłych linii rurociągów. Podstawowym założeniem państw Unii Europejskiej powinna być dywersyfikacja dostaw ropy i gazu. Dostawa potencjalnych surowców, z których korzystać mogłyby np. państwa UE z południa przebiegać jednak musi przez Turcję. W związku z tym, a także wykorzystując kryzys na Ukrainie, władze w Moskwie zaproponowały poprowadzenie *Turkish Stream* po dnie Morza Czarnego. Byłaby to nitka gazociągu, która z pominięciem Ukrainy zaopatrywałaby państwa europejskie w niezbędny surowiec. Najważniejszy jednak pytanie nie brzmi czy ten gazociąg w ogóle powstanie, ale - ile będzie miał tzw. nitek, a co za tym idzie, ile gazu będzie w stanie przesyłać²⁵. W tej kwestii bardzo dużo zależy właśnie od Turcji, do której skierowany jest ten gazociąg.

Z punktu widzenia UE o wiele bardziej korzystniejszy jest natomiast projekt rurociągu Transanatolijskiego (TANAP). Przesyłać ma on gaz z Azerbejdżanu przed Turcją do Europy, dzięki połączeniu z gazociągiem Transadriatyckim (TAP). W projekt ten zaangażowane są 3 podmioty: rząd turecki, azerska spółka SOCAR oraz BP. Powstanie takiego gazociągu mogłoby stworzyć z Turcji swego rodzaju centrum dystrybucji energii w regionie, co jest planem prezydenta R. T. Erdoğan²⁶. Rolą UE jest jednak prowadzenie ciągłych rozmów z rządem w Ankarze, tak aby doprowadzić do wybudowania gazociągu

²⁴ Turkey to push NATO to consider Syria's downing of Turkish jet as attack on military alliance, „Fox News”, <<http://www.foxnews.com/world/2012/06/25/syria-fires-at-second-turkish-plane-deputy-prime-minister-says/>> (23.11.2015).

²⁵ Rosja: gaz z Turkish Stream ma popłynąć do Turcji i Europy Wschodniej, „TVN24 Biznes i Świat”, <<http://tvn24bis.pl/surowce,78/rosja-gaz-z-turkish-stream-ma-poplynac-do-turcji-i-europy-wschodniej,582338.html>> (23.11.2015).

²⁶ Nowy gazociąg do Europy? Turcja nie ogląda się na Rosję i robi kolejny krok, „TVN24 Biznes i Świat”, <<http://tvn24bis.pl/ze-swiata,75/turcja-robi-kolejny-krok-w-kierunku-gazociagu-do-europy,525080.html>> (23.11.2015).

TANAP w możliwie najkrótszym czasie, przy jednocześnie zgodzie na wybudowanie jak najmniejszej ilości nitek *Turkish Stream*.

Turcja wciąż posiada ściśle relacje handlowe z Rosją w szczególności oparte na surowcach energetycznych. Skoro podejmuje się jednak inwestycji związanej z budową gazociągu korzystnego z punktu bezpieczeństwa energetycznego Europy, to można by oczekiwać bardziej aktywnej działalności przedstawicieli UE, lub większego zaangażowania się w tej projekt europejskich przedsiębiorstw. Warto zauważyć, iż maksymalne ograniczenie przesyłu gazu przez *Turkish Stream* pozytywnie wpłynie również na bezpieczeństwo energetyczne Ukrainy, która w przypadku wybudowania 4 nitek, mogłaby być straszona przez Moskwę okresowym ograniczaniem, bądź całkowitym wstrzymaniem przesyłu gazu.

Podsumowanie

Kryzys ukraiński wywołał reakcje państw na całym świecie. Analizowanie go zatem w sposób ograniczony do postrzegania relacji na osi wschód-zachód jest znacznym uproszczeniem. Polityka zagraniczna Turcji – zamorskiego sąsiada Ukrainy i znaczącego geopolitycznie państwa świata – pozwoliła dostrzec, iż pomimo rywalizacji tego państwa z Rosją w wielu rejonach świata, to jednak utrzymuje kontakty niekiedy silniejsze niż z państwami UE. Zależności wynikające z wzajemnej wymiany handlowej i uzależnienia energetycznego w znaczący sposób ograniczały aktywność Turcji i możliwość realnej pomocy Ukrainie. Poza kontrolowaniem i apelowaniem o poszanowanie mniejszości Tatarów krymskich, rząd w Ankarze nie podjął żadnych zdecydowanych kroków, nie dołączając się między innymi do sankcji państw świata zachodniego. Oznacza to prawdopodobnie, iż możliwości oddziaływania UE na Turcję maleją, a czy ta tendencja będzie rosła czy słabnąć zależy w dużej mierze od samych władz UE i dostrzeżenia przez nich stopniowej utraty tego geopolitycznie istotnego sojusznika.

Bibliografia:

- ✓ Adamczyk A., *Trudne sąsiedztwo – wpływ relacji Turcji z sąsiadami na proces akcesji do Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie” 2013, nr 4.
- ✓ *All-Ukrainian population census 2001*, State Statistics Committee of Ukraine, <<http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>> (23.11.2015).
- ✓ Ananicz S., *Turcja – trudny partner Zachodu*, „Infos”, Biuro Analiz Sejmowych, nr 6.
- ✓ Bieniek K., *Polityka zagraniczna Turcji wobec państw bałkańskich*, Toruń 2008.

- ✓ *Border Statistics 2014*, Ministry of Culture and Tourism, dostęp internetowy: <<http://www.kultur.gov.tr/EN,36568/number-of-arriving-departing-visitors-foreigners-and-ci-.html>> (23.11.2015).
- ✓ Ćwiek-Karpowicz J., Secrieru S. (red.), *Sankcje i Rosja*, Warszawa 2015.
- ✓ Davutoğlu A., *Turkey's Zero-Problems Foreign Policy*, „Foreign Policy”, <<http://foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeys-zero-problems-foreign-policy/>> (23.11.2015).
- ✓ Davutoğlu A., *Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. Samba 2001.
- ✓ *Foreign Trade Statistics*, Turkish Statistical Institute, <http://www.turkstat.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046> (23.11.2015).
- ✓ Gotev G., *Turkey and Azerbaijan begin construction of TANAP pipeline*, „EurActiv.com”, <<http://www.euractiv.com/sections/energy/turkey-and-azerbaijan-begin-construction-tanap-pipeline-312964>> (23.11.2015).
- ✓ Idiz S., *Erdogan Blames International Conspiracy for Protests*, „Al-Monitor”, <<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/06/erdogan-gezi-conspiracy-taksim-governance-authoritarian-akp.html#>> (23.11.2015).
- ✓ Jankowski H., *Tatarzy i Nogajowie w Turcji*, „Rocznik Tatarów Polskich” 2000, nr 6.
- ✓ Kapuśniak T., *Polityka Czarnomorska Turcji*, Lublin 2010.
- ✓ *Relations between Turkey and Ukraine*, Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, <<http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-ukraine.en.mfa>> (23.11.2015).
- ✓ Kaya K., *The Crimean Crisis: Turkey's Priorities Differ from the Western Powers*, „The Turkey Analyst”, 2014, nr 6, <<http://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/98-the-crimean-crisis-turkey%E2%80%99s-priorities-differ-from-the-western-powers.html>> (23.11.2015).
- ✓ *Memorandum on Security Assurances in connections with Ukraine's accession to the Treaty on the NPT*, UN Document A/49/765, 19.12.1995, <https://www.msz.gov.pl/en/p/wiedenobwe_at_s_en/news/memorandum_on_security_assurances_in_connection_with_ukraine_s_accession_to_the_treaty_on_the_npt?printMode=true> (23.11.2015).
- ✓ Michalak A., *Relacje Turcja-Rosja. Polityka to jedno, interes to drugie*, „Rzeczpospolita”, <<http://www4.rp.pl/artykul/1161265-Relacje-Turcja-Rosja--Polityka-to-jedno--interes-to-drugie.html>> (23.11.2015).
- ✓ *Nowy gazociąg do Europy? Turcja nie ogląda się na Rosję i robi kolejny krok*, „TVN24 Biznes i Świat”, <<http://tvn24bis.pl/ze-swiatea,75/turcja-robi-kolejny-krok-w-kierunku-gazociagu-do-europy,525080.html>> (23.11.2015).

- ✓ *Rosja: gaz z Turkish Stream ma popłynąć do Turcji i Europy Wschodniej*, „TVN24 Biznes i Świat”,
<<http://tvn24bis.pl/surowce,78/rosja-gaz-z-turkish-stream-ma-poplynac-do-turcji-i-europy-wschodniej,582338.html>> (23.11.2015).
- ✓ Smoleński P., *Przywódca krymskich Tatarów: Putin chyba mnie nie lubi*, „Wyborcza.pl”,
<http://wyborcza.pl/magazyn/1,138949,16111288,Przywodca_krymskich_Tatarow__Putin_chyba_mnie_nie.html> (23.11.2015).
- ✓ *Statement by Mr. Ahmet Davutoğlu, Minister of Foreign Affairs of Turkey, at the 39th Session of the OIC Council of Foreign Ministers*, Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/statement-by-mr_-ahmet-davutoglu_-minister-of-foreign-affairs-of-turkey_--at-the-39th-session-of-the-oic-council-of-foreign-m.en.mfa> (23.11.2015).
- ✓ *Turkey to push NATO to consider Syria's downing of Turkish jet as attack on military alliance*, „Fox News”,
<<http://www.foxnews.com/world/2012/06/25/syria-fires-at-second-turkish-plane-deputy-prime-minister-says/>> (23.11.2015).
- ✓ Valigholizadeh A., *On the Background of Putin-Erdogan Friendship*, „Iran Review”, <<http://www.iranreview.org/content/Documents/On-the-Background-of-Putin-Erdogan-Friendship.htm>> (23.11.2015).
- ✓ Zinets N., *Turkey offers \$50 million loan to Ukraine, urges protection of Crimean Tatars*, „Reuters”,
<<http://www.reuters.com/article/2015/03/20/us-turkey-ukraine-idUSKBN0MG0VZ20150320#4kGIjU7fpZBRJdyW.97>> (23.11.2015).